

**RAQAMLI PLATFORMA IQTISODIYOTI VA UNING KLASSIK IQTISODIY
MODELLARDAN FARQLARI****Bo'riyev Sanjar Dilshod O'g'li***Alfraganus universiteti tyutori*sanjarboriyel@gmail.com**MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 20.02.2026**Revised: 21.02.2026**Accepted: 22.02.2026***KALIT SO'ZLAR:***raqamli platforma,
tarmoq effekti,
ma'lumotlar kapitali,
ko'p tomonlama bozor,
algoritmik boshqaruv,
innovatsion iqtisodiyot.**Mazkur maqolada raqamli platforma iqtisodiyotining shakllanishi, uning nazariy asoslari va klassik iqtisodiy modellardan tub farqlari keng qamrovda tahlil qilinadi. Platforma modeli doirasida yuzaga kelayotgan ko'p tomonlama bozorlar, tarmoq effektlari, ma'lumotlar kapitali, algoritmik boshqaruv hamda global raqobat mexanizmlari ilmiy asosda yoritiladi. Xorijiy tajriba misolida raqamli platformalarning iqtisodiy o'sish, innovatsion rivojlanish va ijtimoiy transformatsiyaga ta'siri tahlil etiladi. Tadqiqot natijasida raqamli platforma iqtisodiyoti zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning strategik omiliga aylangani asoslab beriladi.***Kirish**

Zamonaviy dunyo iqtisodiyoti chuqur va keng ko'lamli transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Agar sanoat inqilobi davrida bug' mashinasi ishlab chiqarishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda raqamli texnologiyalar, ma'lumotlar oqimi va sun'iy intellekt global iqtisodiy tizimning bosh omiliga aylanmoqda. Endilikda iqtisodiy qudrat faqat tabiiy resurslar yoki sanoat korxonalarini bilan emas, balki raqamli infratuzilma, algoritmlar va foydalanuvchilar tarmog'i bilan belgilanadi.

Raqamli platforma iqtisodiyoti aynan mana shu jarayonning mahsuli sifatida shakllandi. U ishlab chiqaruvchi va iste'molchi o'rtasidagi an'anaviy, chiziqli aloqani o'zgartirib, ko'p

tomonlama interaktiv tizimni yaratdi. Bunda platforma korxonalar sifatida mahsulot ishlab chiqarishdan ko'ra, turli manfaatdor tomonlar o'rtasida samarali aloqani ta'minlovchi infratuzilma vazifasini bajaradi. Shu jihatdan u klassik iqtisodiy modeldan konseptual ravishda farq qiladi.

Klassik iqtisodiy nazariyada qiymat ishlab chiqarish jarayonida yaratiladi va bozor orqali taqsimlanadi. Platforma modelida esa qiymat foydalanuvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida shakllanadi. Masalan, Amazon o'z omborlari va logistika tizimiga ega bo'lishiga qaramay, uning asosiy ustunligi millionlab sotuvchi va xaridorlarni yagona raqamli makonda birlashtirishidir. Platformaning qadr-qimmatini undagi ishtirokchilar soni ortishi bilan geometrik ravishda oshadi. Bu hodisa iqtisodiyotda tarmoq effekti deb ataladi.

Xuddi shunday, Alibaba Group Xitoy bozorida kichik va o'rta biznesni global savdo tizimiga olib chiqdi. Ushbu model an'anaviy eksport-import zanjirlarini qisqartirib, tranzaksiya xarajatlarini keskin kamaytirdi. Raqamli vositachilik natijasida bozor shaffofligi oshdi, narxlar raqobat asosida shakllandi va axborot assimetriyasi kamaydi.

Platforma iqtisodiyotining eng muhim jihati shundaki, unda ma'lumot asosiy kapital vazifasini bajaradi. Agar sanoat davrida kapital zavod va uskunalar bilan o'lgan bo'lsa, bugungi kunda ma'lumotlar bazasi va foydalanuvchi xatti-harakatlari haqidagi axborot eng qimmat aktivga aylandi. Google qidiruv tizimlari orqali yig'ilgan ma'lumotlar asosida reklama bozorini tubdan o'zgartirdi. Reklama endi ommaviy emas, balki individual ehtiyojlarga moslashtirilgan shaklga keldi.

Shuningdek, Netflix tomoshabinlarning didi va ko'rish tarixini tahlil qilish orqali kontent ishlab chiqarish strategiyasini optimallashtiradi. Bu jarayon klassik televideniye modelidan farqli ravishda talabni prognoz qilish va taklifni moslashtirish imkonini beradi. Natijada samaradorlik ortadi, risk kamayadi va foyda maksimal darajaga yetkaziladi.

Platforma iqtisodiyotida raqobatning tabiati ham o'zgaradi. An'anaviy bozorlarda ko'plab ishlab chiqaruvchilar o'rtasida muvozanat yuzaga kelgan bo'lsa, platformalarda ko'pincha "g'olib hammasini qo'lga kiritadi" tamoyili kuzatiladi. Tarmoq effekti kuchaygan sari yangi ishtirokchilar uchun bozorga kirish qiyinlashadi. Shu sababli monopoliyalashuv xavfi paydo bo'ladi va davlatning tartibga solish roli ortadi.

Raqamli platformalar mehnat bozorini ham tubdan o'zgartirdi. Uber va Airbnb kabi servislar an'anaviy ish munosabatlarini qayta shakllantirib, gig-iqtisodiyot modelini rivojlantirdi. Bu moslashuvchanlikni oshiradi, biroq ijtimoiy himoya mexanizmlarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi.

Raqamli platforma iqtisodiyoti global integratsiyani jadallashtiradi. Raqamli xizmatlar geografik chegaralarni yo'qotadi, kichik biznes subyektlariga ham xalqaro bozorda faoliyat yuritish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli tafovut, kiberxavfsizlik va ma'lumotlar maxfiyligi kabi yangi muammolarni ham yuzaga keltiradi.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, platforma iqtisodiyoti innovatsion rivojlanishning muhim omiliga aylangan. AQSh va Xitoy tajribasi platformalarning milliy iqtisodiy strategiyadagi o'rni qanchalik muhim ekanini tasdiqlaydi. Raqamli infratuzilma, startup ekotizimi va ilmiy tadqiqotlar bilan uyg'unlashgan platformalar yuqori qo'shilgan qiymat yaratadi va global raqobatda ustunlikni ta'minlaydi.

Umuman olganda, raqamli platforma iqtisodiyoti klassik iqtisodiy modellardan nafaqat texnologik, balki falsafiy jihatdan ham farq qiladi. U ishlab chiqarish markazidan tarmoq markaziga, moddiy kapitaldan intellektual kapitalga, chiziqli zanjirdan ekotizimga o'tishni anglatadi. Bu jarayon zamonaviy iqtisodiy tafakkurning yangi bosqichini boshlab bermoqda.

Raqamli platformalar iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, innovatsiyalarni tezlashtiradi va global integratsiyani chuqurlashtiradi. Shu sababli ularni chuqur o'rganish, nazariy asoslarini takomillashtirish va amaliy siyosat bilan uyg'unlashtirish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Parker G., Van Alstyne M., Choudary S. Platform Revolution. 2016.
2. Srnicek N. Platform Capitalism. 2017.
3. Rochet J.-C., Tirole J. Two-Sided Markets: A Progress Report. 2006.
4. Castells M. The Rise of the Network Society. 2010.
5. OECD. Digital Economy Outlook.
6. World Bank. World Development Report: Digital Dividends.
7. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution.